

filológiai

közlöny

2015/2.
LXI. évfolyam

Szerkesztőbizottság

ABÁDI NAGY ZOLTÁN
BÓKAY ANTAL
CSÚRI KÁROLY
KOVÁCS ÁRPÁD (ELNÖK)
PÁL JÓZSEF
SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY
VIZKELETY ANDRÁS

Szerkesztőség

Bényei Tamás
Bókay Antal
Hárs Endre
Horváth Kornélia (főszerkesztő)
Jákfalvi Magdolna
Józan Ildikó
Menczel Gabriella
Orosz Magdolna
Sándorfi Edina

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA IRODALOMTUDOMÁNYI
BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT

Terjeszti a Balassi Kiadó

Előfizethető a Balassi Kiadónál (1136 Budapest, Hollán Ernő utca 33. IV/5.)
közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással
a kiadó ERSTE Bank 11991102-02120733 számú számlájára.

BALASSI KIADÓ
www.balassikiado.hu
e-mail: filologiaikozlony@gmail.com

Példányonként megvásárolható

BALASSI KÖNYVESBOLT
1137 Budapest, Katona József utca 9–11.
Tel.: 212-0214

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrassy út 45.
Tel.: 322-1645, 342-4336
Fax: 342-4311

ATLANTISZ KÖNYVSZIGET
1061 Budapest, Anker köz 1–3.
Tel./fax: 267-6258

továbbá a nagyobb könyvesboltokban.

Külföldön terjeszti a Balassi Kiadó

HU ISSN 0133-2368

A folyóirat megjelenését támogatta

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport
„Kultúraalkotó médiumok, gyakorlatok és technikák” című projektje

TARTALOM

Mindennapi filológia

Néhány bevezető gondolat a filológiáról és a mindennapokról (Kelemen Pál)	133
STEFFEN MARTUS–CARLOS SPOERHASE Az irodalomtudomány gyakorlattana	140
LOUIS HAY A genetikus kritika és az irodalomelmélet. Néhány megjegyzés	149
HANS ULRICH GUMBRECHT Miben áll a filológia hatalma?	161
JÜRGEN PAUL SCHWINDT A pontosságról	168
MICHAEL HOLQUIST Feledni a nevünket, emlékezni anyánkra	183
PALKÓ GÁBOR Digitális filológia: számítógép anyaszerepben	187
LIPA TÍMEA Konvertálás. A gyorsírással készült kéziratok átírásának emendálási problémáiról	200
<i>Az irodalmi képregény</i>	
VINCZE FERENC Egy képregény-adaptáció kiadástörténete <i>Az előretolt helyőrségről</i>	213

Műbely

DÁNÉL MÓNIKA
A képek helye. Vizualitás és a szöveg filológiája a *Fekete kolostorban* 231

DANYI GÁBOR
„Hivatalos szamizdat”. Lengyel József *Szembesítés*
című regényének kiadási stratégiái 249

VADERNA GÁBOR
Két költő és az érzékeny filológus
Döbrentei Gábor esete gróf Teleki Ferencsel és Berzsenyi Dániellel 279

Recenzió

Filo[...]ia
Christian Benne, *Die Erfindung des Manuskripts. Zu Theorie
und Geschichte literarischer Gegenständlichkeit*,
Berlin, Suhrkamp, 2015, 671 oldal (Tóth-Czifra Júlia) 307

Filológiai bevezetés – beavatottaknak
Marcel Lepper, *Philologie – zur Einführung*,
Hamburg, Junius, 2012, 179 oldal (Kulin Veronika) 312

Számunk szerzői 317

E lapszámunk tematikus írásait Kelemen Pál, Krupp József és Tamás Ábel *szerkesztette*

Az irodalmi képregény rovat szerkesztője Sata Lehel

NÉHÁNY BEVEZETŐ GONDOLAT A FILOLÓGIÁRÓL ÉS A MINDENNAPOKRÓL

„Mindennapi filológia” – a kifejezés mindkét értelmében. A lapszám címe két olyan területet kapcsol össze, amelyek iránt egyre élénkebb érdeklődés mutatkozik mind az irodalomtudományok történetével foglalkozó kutatásokban, mind az irodalomtudományok mibenlétére és társadalmi szerepére rákérdező kultúratudományos vizsgálódások során. A címet adó kifejezés a maga nyelvtani ökonómiáján keresztül jeleníti meg nemcsak a két terület, hanem a tudománytörténeti és tudományelméleti kérdések elválaszthatatlanságát.

Mely két területről van szó? Egyfelől arról a területről, amely az utóbbi években került a szellemtudományok történetével foglalkozó kutatások fókuszába: a tudományos mindennapokról. Jelen esetben a filológiai tudományok, pontosabban *a filológiai tevékenység mindennapjairól*. Az a tudománytörténet, amely egy tudomány mindennapjai iránt érdeklődik, az adott tudományág történetét nem a kiemelkedő tudós személyiségek, nem a meghatározó elméletek vagy korszakos művek, de nem is a tudományos iskolák vagy programok történeteként fogja fel, hanem az adott tudományág mindenkor aktuális mindennapjait meghatározó gyakorlatok történeteként. Másfelől egy olyan területről van szó, amely mintegy menetrend szerint kerül újra és újra a szellemtudományos önértelmezések homlokterébe. Ez a terület az irodalom tudományos vizsgálata és az irodalmi teremtés, valamint az irodalmi és nem irodalmi szövegekkel végzett nem tudományos tevékenységek közötti kapcsolatot fedi le. Miben áll az a tudás, amelyet kizárólag az irodalomtudományok, jelen esetben a filológiai tevékenység formái képesek előállítani? Hogyan viszonyul ez a tudás ahhoz a tudáshoz, amely az irodalomhoz és a nem irodalmi szövegekhez kapcsolódó nem tudományos tevékenységek és használati módok révén áll elő? Végző soron: mit ad hozzá a szövegekkel való tudományos, filológiai foglalkozás ahhoz a tudáshoz, amelyet az egyetem falain kívül, a nem tudományos mindennapokban állítunk elő a legkülönbébb szövegeket a legkülönbébb módokon használva? Ha így tesszük fel a filológiai tudományok társadalmi szerepére vonatkozó kérdést, akkor ez a kérdésfelvetés a szövegek tudományos és nem tudományos használati formáinak összehasonlíthatóságát implikálja. Ez az összehasonlítás, mint minden összehasonlítás, oda-vissza játék, amely során nemcsak a különbségek tárulnak fel,

hanem a hasonlóságok is: *az, ami a nem tudományos mindennapokban filológiai, a filológiában pedig az, ami mindennapos.*

Jól látszik, hogy milyen szorosan összetartozik a két terület. De hogyan képzeljük el a mindennapokat az irodalomtudományban és az egyetemi kampusz területén kívül? És ami még fontosabb: hogyan lehet leírni és összehasonlíthatóvá tenni őket? Hiszen az, amit mindennapoknak szoktunk nevezni, vagy amire azt mondjuk, mindennapos, a legnehezebben megragadható dolgok közé tartozik. Mindenfajta tudományos rendszeren innen, egyelőre a megérzésünkre hagyatkozva azt mondhatjuk a mindennapokról, hogy az ismétlődés jellemzi, valamint rutinszerűvé vagy az emberi habitus részévé vált cselekvések rendszeres visszatérései alkotják őket. De ugyanígy mondhatjuk, hogy az tartozik a mindennapokhoz, ami magától értetődő vagy otthonos. Esetleg úgy is jellemezhetjük a mindennapokat, mint nem tudatos vagy prereflexív cselekvések halmazát. Jól látszik, mennyi távlatot vehetünk a szóban forgó jelenség leírásakor, és felsejlik az is, hogy mennyi tudományos megközelítése létezhet. Két dolog azonban máris biztosnak tűnik. Egyfelől jobbra észrevétlenül maradó cselekvések – *praktikák* – alkotják őket, azok, amelyek a maguk észrevétlen munkájával építik fel a legkülönfélébb, jobbra szintén észrevétlenül működő, reflektálatlanul maradó kulturális *praxisokat*. Ha viszont a mindennapoknak a kulturális praxisokhoz, azok rejtőzködő önműködéséhez van köze, akkor másfelől azt is elmondhatjuk róluk, hogy nem természetesek. Még akkor sem, ha maguk a praxisok az őket végző emberek „második természetének” (DASTON 2000, 21) tűnnek.

A marxista ihletettséggű kultúrákritikának is fontos alapvetése volt, hogy a mindennapiság nem természetes jelenség, hanem – e kritika szemszögéből mi más is lehetne – termék, még hozzá különleges termék: „a legáltalánosabb termék egy olyan korszakban, amelyben a termelés hozza létre a fogyasztást, és amelyben a fogyasztást a termelők manipulálják” (LEFEBVRE 1987, 9). Azért is áll itt a számos szóba jöhető lehetőség közül egy idézet épp Henri Lefebvre egyik írásából, mert a benne foglalt programot ugyan áthatja a hatalomgyakorlás eszközeit és mechanizmusait tudatosítani és leleplezni kívánó, jól ismert – a művészetek dezautomatizáló vagy elidegenítő teljesítményére összpontosító elméletekkel funkció-történeti összefüggésben álló (FELSKI 2002) – tudományos küldetéstudat, ám e küldetéstudat itt, ebben a megfogalmazásában mintha nem bírna néhány olyan jellemzővel, amelyek általában társulnak a hasonló programokhoz. Miközben az efféle tudományos kultúrákritika rendszerint abban jelöli ki a maga küldetését, hogy fel kell tárnia a kultúra folyamatos önreprodukcióját „valójában” meghatározó termelési viszonyok mélyrétegét, addig ebben az eredetileg az *Encyclopaedia Universalis* számára írt szócikkben egyáltalán nem egyértelmű, hogy a mindennapok és a feltételezett nem mindennapos valóság közötti viszony valamiféle rétegmódel segítségével volna leírható. Más szóval ez az írás nem teszi egyértelművé, hogy a feltárni vagy tudatosítani kívánt „valóságosabb” valóság a mindennapok rétege „alatt” helyezkedik el, miközben a tudományos kritika feladata abban állna, hogy ezt a – lényegibb valóságot látszatként elfedő – réteget

törje át a társadalmi igazság elérése céljából. És ez az írás az ezekben a diskurzusokban bevett másik, úgynevezett „territoriális” metaforikát sem kínálja fel a rétegmódellem alternatívájaként. Amellett sem teszi le egyértelműen a voksát, hogy úgy képzeljük el a mindennapokat és a tőlük megkülönböztetni kívánt „igazabb” valóságot, mint két országot vagy birodalmat a térképen, amelyek egymás mellett helyezkednek el, és amelyeket jól kivehető, éles határ választ el egymástól: „Ha megszilárdultak és konszolidálódtak, a mindennapok maradnak meg az egyedüli túlélő, közvélekedésen alapuló dolognak és vonatkoztatási pontnak. [...] A mindennapiság fogalma ennél fogva nem egy rendszert jelöl, inkább a létező rendszerek számára közös nevezőt, beleértve a jogi, szerződéses, pedagógiai, pénzügyi és felügyeleti rendszereket.” (LEFEBVRE 1987, 9.) Utóbbi idézet azt sugallja, hogy a tudomány szférája nem része a mindennapoknak, ami ez esetben magyarázható is volna a tudomány feltételezett küldetésével, vagyis azzal, hogy a tudománynak kellene lennie annak a szférának, amelyből megfigyelhetővé válik a mindennapok önreproduktív működése. Ha a tudomány nem volna képes kivonni magát a fentebb „irányított fogyasztásként” leírt mindennapiság hatalma alól, nem bírhatna azzal a kritikai potenciállal, amely révén tudatosíthatná a mindennapok struktúráit. Mintha a tudomány nem volna olyan termék, amely ismétlődésen alapul, és mintha idegen volna számára az ismétlődésen alapuló monotonitás. Mintha működésének célja, az „újdonság” – egy új felfedezés, új belátás, új elmélet stb. – nem a tudomány mindenkorai stabilitásáért és identitásáért felelős, ellenőrzés alatt tartott gyakorlatainak végrehajtása során állna elő. Ebből a leírásból úgy tűnik, mintha a tudomány keretei között előállított „újdonság” létrejöttének körülményeire nem volna jellemző: „a változás is programozott”. (LEFEBVRE 1987, 10.)

Azért volt érdemes hosszabban elidőzni Lefebvre írásánál, mert e szöveg kimondott és ki nem mondott téziseit összefoglalva első, e helyütt szükségszerűen vázlatban maradó leírását lehet adni annak az újabb tudománytörténeti figyelemnek, amely általában irányul a mindkét értelemben vett mindennapi tudományra, különösen pedig a mindennapi filológiára. Erre a figyelemre leginkább az jellemző, hogy a mindennapokat 1. nem természetes adottságként veszi, hanem kitermelt, előállított dologként; 2. sem egy valami náluk igazabb valóságot elfedő réteggként, sem egy vele szomszédos területként vagy részrendszerként képzelel el; 3. nem a tudománnyal vagy a művészetekkel mint az „újdonság” előállításának szférájával állítja szembe; 4. a mindennapok személytelen rutinjait és a mindennapok önreproduktívját megtörő „újdonság” felbukkanásának lehetőségét nem kizárólag az emberi szubjektivitás teljesítményeként érti, és nem kizárólag a dolgoktól leválasztott emberi cselekvőképesség számlájára írja.

Ez a figyelem egyfelől annak a minél pontosabb megragadására és leírására törekszik, ami Lefebvre-nél még csak a „közös nevező” találó, de nehezen megragadható metaforájában lelt kifejezésre. Ezek lehetnek például olyan műveletek, praktikák és gyakorlatok, amelyek jellemzőek több tudományágra is, vagy éppen ugyanúgy képezik a tudományos mindennapok részét, mint a nem tudományosakét. Idetartozhatnak az olvasás különböző, történetileg változó gyakorlatai,

vagy éppen a különböző körülmények között folytatott tudományos párbeszéd, megbeszélések és eszmecserek, sőt véleményezések, bírálatok és értékelések. Az ilyen gyakorlatok képezik az újabb tudománytörténeti figyelem legnehezebben körülhatárolható és megragadható tárgyait, hiszen e gyakorlatokról azok aktusjellegének – időbeli kibomlásának és elmúlásának – következtében mindig csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre. Minden esetben annak a *knowing how*-nak a megragadására tett kísérletekről van szó,¹ amely észrevétlenül, teoretizálatlanul, csupán példaadás és imitálás révén átadható mesterségbeli tudásként fejt ki a tudományos munkában a maga hatását. Közös jellemzője az ezekről az eljárásokról, gyakorlatokról és technikákról adott leírásoknak, hogy ezeket mindig a maguk konkrét és egyedi megvalósulásában, vagyis esetről esetre próbálják megragadni.

A lefebvre-i „közös nevező” azonban nemcsak a gyakorlatokat foglalhatja magában, hanem olyan anyagi komponenseket is, amelyek sokszor maguktól értetődően képezik a materiális alapját a különböző tudományos tevékenységeknek. A nyomtatott/elektronikus szöveg sokszor körüljárt megkülönböztetésén túl gondoljunk itt például a tudományos és nem tudományos adattárolás klasszikus médiumaira, például azokra a dossziéokra és aktákra,² amelyek szerkezeti szempontból valahol a könyvszerűség és a diszkrét elemekből álló halmaz között állnak félúton, és amelyekben ennél fogva a tudás előállításának topikus, tartalmi-szemantikai rendje áll feszültségben azzal a tudástermelő potenciállal, amely a médium pusztán formai (vagyis nem szemantikai) tulajdonságából, az egyes lapok közti általános kompatibilitásból és az ebből fakadó kombinatorikus játék lehetőségéből fakad. De idetartoznak a különböző státusú, különböző médiumokban készülő feljegyzések, vázlatok és listák, és tulajdonképpen minden olyan státusú – filológiai szak kifejezéssel élve – „szövegtanú” is, amely a kutatás során keletkezik, és nem kifejezetten vagy egyértelműen az eredmények publikálását szolgálja.³ Nemcsak arról van szó, hogy e szövegek státusza korántsem egyértelmű, hanem arról is, hogy valójában az őket létrehozó, pontosabban a létrejöttükben közreműködő

¹ A lefebvre-i „közös nevező”-t a médiumok által kitermelt valóságként konkretizálják azok a *médiaelméletek*, amelyek alapvető kérdésfeltevésai így számos területen érintkeznek a gyakorlatokra és azok anyagi alapjára összpontosító *történeti gyakorlatlattan* és *történeti episztemológiával*. Anélkül hogy ezt az összefüggést részletesen tárgyalnánk, itt csak felidézzük, hogy a médiaelmélet egyfelől szintén a „tudás »néma procedúráinak«” és így annak a „tudni, hogyan”-nak a feltárásában érdekelt, amely a „mindennapos, cseppfolyós gyakorlatokban fejt ki hatását” (KRÄMER–BREDEKAMP 2003, 14, 18), másfelől azoknak a médiumoknak a láthatóvá tételében, amelyek a „mindennapok értelmező történéseiben” láthatatlanná teszik magukat, és a „médiahasználat vakfoltjai” maradnak (KRÄMER 1998, 74).

² Utóbbihoz lásd például VISMÁN 2000.

³ Ehhez lásd például RHEINBERGER 2003a; RHEINBERGER 2003b.

szubjektivitás sem írható le az irodalomtudomány és filológia magától értetődőnek vett kategóriáival. A tudománynak arról a szférájáról vagy inkább a tudományos tevékenység olyan állapotáról van szó, amelyet Hans-Jörg Rheinberger – François Jacob elnevezésére visszanyúlva – „éjszakai tudomány”-nak nevez (RHEINBERGER 2003a, 626): itt sem a szubjektíválás szabályai, sem az emberi és dologi cselekvőképesség közti viszony, sem az újdonság megjelenésének pontos helye nem határozható meg általánosan, hanem mindig csak esetről esetre. Ha még inkább poentírozva akarnánk megnevezni a tudomány művelésének azt a szféráját és állapotát, amelyről itt szó van, akkor „night science” helyett talán inkább *Twilight Zone*-nak nevezhetnénk. Olyan szürkületnek, amelyben a váratlan fordulat vagy esemény, azaz az újdonság felbukkanása – akárcsak az azonos című filmsorozatban – éppannyira lehet rémisztő, mint örömteli, és amelyben az újdonság épp annyira fokozhatja az adott (tudományos) helyzet összetettségét, mint amennyire jelent megoldást egy problémára. Egy azonban biztosnak tűnik: az újdonság felbukkanásának eseménye a tudományos mindennapokban nem a szubjektivitás teljesítménye, de még nem is annak menedéke.⁴ A tudományos cselekvőképesség jelölője ebben a zónában kevésbé a szerző, mint inkább – Norbert Bolzcal szólva – a „technikus”: „Manapság lényegében két alak képviseli az újdonságot: a technikus és a vállalkozó. Felismerték, hogy nem arról van szó, hogy megszabaduljanak az állványtól [Gestell], hanem arról, hogy mélyebben hatoljanak bele.” (BOLZ 2008, 760.)

A mindennapi filológiára vonatkozó kettős kérdés megválaszolása sajátos kihívást jelent az irodalomtudomány számára: működésének olyan területeiről és módjairól kellene a válaszadás során számot adnia, amelyek gyakorlatilag mindig is hozzá tartoztak, illetve a sajátjai voltak, de a filológiai tudományok intézményesülésével egyre inkább kirekesztődtek a hivatalos önreflexiójából. Úgy tűnik, ezek a területek és módok csak korlátozottan feltárhatók a reflexív gondolkodás útján és inkább csak performatív gesztusok útján lehet megjeleníteni őket. Hogy miben állhat és mire lehet jó az a tudás, amelyet a filológia és a mindennapok közötti szövevényes kapcsolat feltérképezése termelhet ki, még épp csak körvonalazódik.

*

A *Filológiai Közöny* jelen tematikus száma a filológia mindennaposításának lát neki. Az MTA–ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport *A filológia mint kultúrtechnika* című kutatási programjának keretében megjelentetett két filológiai szöveggyűjtemény (DÉRI–KELEMEN–KRUPP–TAMÁS 2011; KELEMEN–

⁴ Mint például de Certeau-nál, akinél a „mindennapok *patchworkje*”, vagyis az össze nem tartozó elemek rutinná vált kezelése, a „különnemű összetevők” mindennapi cselekvésekben történő „összerakása” a szubjektum „kézműves» leleményességnek” a gyakorlótere, egy olyan szubjektumé, amely így „valódi termelést” hajt végre, és amely valamiféle kizárólag rá jellemző cselekvőképességet képes kinyilvánítani (DE CERTEAU 2010, 18).

KULCSÁR SZABÓ–TAMÁS–VADERNA 2015) szerkesztői is arra törekedtek, hogy a filológia archeológiáját – beleértve magát a *filológiai mindennapokra* vonatkozó tudományelméleti reflexiót is – beleszójék a filológiai munka hétköznapijaiba. Ennek fontos összetevője, hogy magáról a filológia archeológiájáról, valamint a munkánk során alkalmazott technikai műveletek és habitualizált gyakorlatok tudatosításával végzett filológiai munkáról ne csak néhány éves tudományos projektek keretében lehessen beszélni (hogy aztán félretegyük a témát a „lejárta lemezek” közé, vagy éppen *ad acta*, a feldolgozásra váró anyagok archívumába),⁵ hanem az ennek szellemében végzett munka eredményei szakmá(i)nk hétköznapijainak részévé váljanak. Filológiai munkánk – nem véletlenül egyre elterjedtebb megnevezésével élve: filológiai laboratóriumunk – mindennapjait nem kívánjuk ugyanis e laboratórium írott és íratlan protokolljainak folyamatos színrevitele nélkül elgondolni és végigcsinálni. A tematikus folyóiratszám ennek az egyszerű szándéknak (amely kevesebb és több is valamiféle „projektnél”) nemcsak dokumentuma, hanem reményeink szerint egyik cselekvő résztvevője is lesz.

A válogatás ennek szellemében nem teszi le a voksát a filológiai gondolkodás és munka valamely markáns irányzata mellett, hanem abból a sokféleségből kíván ízelítőt adni – és arra a sokféleségre kívánja felhívni a figyelmet –, amely a filológusi mindennapokra, illetve a filológiai munka és a nem tudományos mindennapok gyakorlatai közötti átjárásokra irányuló reflexiót jellemzi. A válogatás célja leginkább az, hogy úgy élesítsen a hazai irodalomtudomány-történeti kutatások által befogott képen, hogy közben az objektív látószögét is szélesítse. A tárgyterület sokféleségének bemutatásán kívül fontos az is, hogy a nem kimondottan tudománytörténeti szövegekben is felmutassuk azt a diskurzust, amely sokszor észrevétlen, de folyamatos feldolgozását jelentette és jelenti a filológiai munka mindennapossága és a mindennapi gyakorlatok filológiája közötti kapcsolatnak. Így kaptak helyet ebben a lapszámban olyan írások, amelyek eltérő módon fogják be e diskurzusnak néhány mozzanatát. Így kerül szóba a pontosság, amely számos tudomány és hétköznapi helyzet követelménye, a leszármazás és a családi viszony mint tudománytörténeti modell, a megélés, az élmény és a testi bevonódás mint a filológiai munka lényegi eleme, a textológiai munka kézműves jellege, vagy a tudósi habitus kialakulásának és megragadhatóságának kérdése. És ugyanígy kaphattak helyet ebben a lapszámban olyan írások, amelyek a maguk interpretatív praxisában például a nyomozást és nyomolvasást mint alapvető filológiai modellt hozzák összefüggésbe a valaminek való, szó szerint vett „utánajárással”, amelyek témájukká nem magas irodalmi kulturális termékeket tesznek, amelyek az irodalmi termelés és a bürokratikus apparátus működésének összefonódásáról szólnak, amelyek a kiadói gyakorlat és a barátság/érzékenység egyik történeti formájának elválaszthatatlanságát teszik témájukká, amelyek az írás médiumai közötti konvertálás nehézségeiről szólnak, vagy amelyek a mindennapjainkat alapvetően megváltoztató digitális környezet filológiai implikációit veszik számba.

⁵ Vö. legújabban PALKÓ 2014.

A tanulmányok szerzőin és fordítóin, valamint az impresszumban feltüntetett intézményi támogatón kívül a szerkesztők külön köszönettel tartoznak azoknak a kiadóknak, amelyek nagyvonalúan lemondtak az őket megillető jogdíjaikról, Józán Ildikónak a lapszám ötlete iránt tanúsított lelkesedéséért, Kecskeméti Gábornak a megvalósítás melletti elkötelezettségéért, Déri Balázsnak a Vergilius-fordításokért, valamint az utóbbi félévekben az ELTE-n tartott filológiaszemináriumok résztvevőinek a kitűnő ötletekért. A fordításokat az eredetivel egybevetette Kelemen Pál (Holquist, Schwindt), Molnár Gábor Tamás (Gumbrecht), Szabó Marcell (Hay) és Vincze Ferenc (Martus–Spoerhase).

Kelemen Pál

Bibliográfia

- BOLZ, Norbert (2008), Der Prothesengott. Über die Legitimität der Innovation, *Merkur*, 2008/9–10, 753–761.
- DASTON, Lorraine (2000), *Die unerschütterliche Praxis*, übers. Ulrich SPECK, in Rainer Maria KIESOW–Dieter SIMON (Hrsg.), *Auf der Suche nach der verlorenen Wahrheit*, Frankfurt am Main–New York, Campus, 13–25.
- DE CERTEAU, Michel (2010), *A cselekvés művészete*, ford. SAJÓ Sándor, SZOLLÁTH Dávid, Z. VARGA Zoltán, Budapest, Kijárat.
- DÉRI Balázs–KELEMEN Pál–KRUPP József–TAMÁS Ábel (szerk.) (2011), *Metafilológia 1. Szöveg – variáns – kommentár*, Budapest, Ráció (Filológia, 2).
- FELSKI, Rita (2002), Introduction, *New Literary History*, 2002/4, 607–622.
- KELEMEN Pál–KULCSÁR SZABÓ Ernő–TAMÁS Ábel–VADERNA Gábor (szerk.) (2014), *Metafilológia 2. Szerző – könyv – jelenetek*, Budapest, Ráció (Filológia, 3).
- KRÄMER, Sybille (1998), *Das Medium als Spur und Apparat*, in UÓ (Hrsg.), *Medien, Computer, Realität. Wirklichkeitsvorstellungen und neue Medien*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 73–94.
- KRÄMER, Sybille–BREDEKAMP, Horst (2003), *Kultur, Technik, Kulturtechnik. Wider die Diskursivierung der Kultur*, in UÖK (Hrsg.), *Bild, Schrift, Zahl*, München, Fink, 11–21.
- LEFEBVRE, Henri (1987), The Everyday and Everydayness, transl. Christine LEVICH, *Yale French Studies*, 1987, 7–11.
- PALKÓ Gábor (szerk.) (2014), *Helikon*, 2014/3 (Az archívumok elméletei).
- RHEINBERGER, Hans-Jörg (2003a), Scripts and Scribbles, *MLN*, 2003/3, 622–636.
- RHEINBERGER, Hans-Jörg (2003b), „Discourses of Circumstance”. *A Note on the Author in Science*, in Mario BIAGIOLI–Peter GALISON (eds.), *Scientific Authorship. Credit and Intellectual Property in Science*, New York, Routledge, 309–323.
- VISMÁN, Cornelia (2000), *Akten. Medientechnik und Recht*, Frankfurt am Main, Fischer, 2000.

Számunk szerzői

DÁNÉL Mónika (1976) az ELTE Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszékének tanársegédje. Kutatási területei: intermedialitás, kulturális földrajz, kortárs irodalom és film. *Áttetsző keretek – Az olvasás intimitása* című kötete (Kolozsvár) 2013-ban jelent meg.

e-mail: danel.monika@btk.elte.hu

DANYI Gábor (1984) az ELTE Összehasonlító Irodalomtudomány Programjának doktorandusza. Főbb kutatási területe a Kádár-korszak cenzúrája és a magyar szamizdat története.

e-mail: mrgrabowsky@gmail.com

GUMBRECHT, Hans Ulrich (1948) a kaliforniai Stanford Egyetem összehasonlító irodalomtudomány professzora. Főbb kutatási területei: a jelenlét elmélete, az irodalomtudomány története, francia, spanyol és portugál irodalomtörténet, sport és esztétika. Legutóbbi könyve *Digital_Pausen. Konturen einer flüchtigen Gegenwart* címmel 2015-ben (Springer) jelent meg.

e-mail: sepp@stanford.edu

HAY, Louis (1926) a párizsi Modern Szövegek és Kéziratok Intézetének (Institut des textes et manuscrits modernes, ITEM) alapítója és 1985-ig igazgatója, a genetikus kritika egyik fő képviselője, a *Textes et Manuscrits* című könyvsorozat alapítója. Összefoglaló tanulmánykötete *La Littérature des écrivains. Questions de critique génétique* címmel 2002-ben (Párizs) jelent meg.

e-mail: louis.hay@ens.fr

HOLQUIST, Michael (1935) a Yale Egyetem összehasonlító irodalomtudomány és szláv nyelv és irodalom szakos professor emeritusa. Főbb kutatási területei: Dosztojevszkij regényei, Mihail Bahtyin munkássága. *Dialogism. Bakhtin and His World* című könyvének második kiadása 2002-ben (London) jelent meg.

e-mail: michael.holquist@yale.edu

KULIN Veronika (1980) az ELTE Ókortudományi Doktori Programjának doktorjelöltje. Kutatási területei: archaikus görög irodalom, mítosz, mitikus gondolkodás.
e-mail: kulin.vera@gmail.com

LIPA Tímea (1979) kutatási területe Szabó Lőrinc és Kosztolányi Dezső Gabelsberger–Markovits-féle gyorsírási rendszerben írt kéziratainak átírása; a gyorsírás mint lejegyzőrendszer kultúrtörténete.
e-mail: timealipa@gmail.com

MARTUS, Steffen (1968) a berlini Humboldt Egyetem Német Irodalmi Intézetének professzora és igazgatója. Kutatási területei: az irodalomtudomány gyakorlattana, 17-18. századi német nyelvű irodalom. *Die Brüder Grimm. Eine Biographie* című könyve (Berlin) 2009-ben jelent meg. 2015-ben elnyerte a Gottfried Wilhelm Leibniz-díjat.
e-mail: steffen.martus@rz.hu-berlin.de

PALKÓ Gábor (1973) a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos titkára, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen digitális kultúrát tanít. Fő kutatási területe a digitális kulturális örökség elmélete és gyakorlata, a számítógépes filológia, valamint Niklas Luhmann rendszerelmélete.
e-mail: palko@pim.hu

SCHWINDT, Jürgen Paul (1961) a heidelbergi Ruprecht Karls Egyetem klasszika-filológia professzora. Fő kutatási területei: Augustus kori költészet, filológiai elmélet. Szerkesztésében jelent meg 2009-ben a *Was ist eine philologische Frage? Beiträge zur Erkundung einer theoretischen Einstellung* című kötet (Frankfurt).
e-mail: juergen.paul.schwindt@skph.uni-heidelberg.de

SPOERHASE, Carlos (1974) a berlini Humboldt Egyetem Újabb Német Irodalmi Intézetének tanársegédje. Kutatási területei: a filológiai gyakorlat formáinak története és elmélete, a szövegtudományok története, a tudástörténet retorikai formái és eljárásai. *Autorschaft und Interpretation* című könyve 2007-ben jelent meg (Berlin), azóta kutatási témáiban számos cikk, esszé, tanulmány szerzője, valamint folyóiratszám és tanulmánygyűjtemény szerkesztője.
e-mail: carlos.spoerhase@rz.hu-berlin.de

TÓTH-CZIFRA Júlia (1988) az ELTE Összehasonlító Irodalom- és Kultúra-tudományi Tanszékének tudományos segédmunkatársa, az MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoport tagja, a *Hungarian Studies* folyóirat és a Kalligram Kiadó szerkesztője. Főbb kutatási területei: a 20. század első felének magyar irodalma, filológiai elmélet, az újságkivágat kultúrtörténete.
e-mail: toth.czifra.julia@gmail.com

VADERNA Gábor (1979) az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének adjunktusa. Fő kutatási területe: a 18-19. század fordulójának magyar irodalomtörténete. *Élet és irodalom. Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében* című könyve 2013-ban jelent meg (Budapest).
e-mail: vaderna.gabor@btk.elte.hu

VINCZE Ferenc (1979) az ELTE Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszékének tudományos munkatársa. Főbb kutatási területei: 20. századi magyar és német irodalom, térelméletek, képregény. Legutóbbi kötete *Az átmen(t)et(t): Dsida* címmel 2011-ben jelent meg (Budapest).
e-mail: vinczeferenc@yahoo.de

A kiadásért felel a Balassi Kiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő Harcsár Magda
A borítót tervezte Szák András
Tördelte Szele Éva